

G. VICO ET LA CONTRIBUTION ANTHROPOLOGIQUE DE HUMBOLDT

Doina BUTIURCĂ
Universitatea Petru - Maior, Târgu - Mureș

Résumé: *G. Vico et Humboldt- meme s` il y a une grande distance temporelle entre leur oeuvres- ils ont eu une préoccupation commune: Ils ont crée une philosophie inédite pour une nouvelle science concernant l'origine du langage et de l` homme, en général. La grande découverte de Humboldt consiste dans le fait que la langue-loin d'appartenir au aspect exterieur de l` etre- elle doit appartenir à la dimension interne de l`etre. Dans l'absence de la langue, l` homme serait dépourvu de volonté, des sentiments et d'imagination.*

Mots-clés : *origine du langage, origine de l'homme*

Secolele al-XVII și al-XVIII-lea, reprezentând epoca Raționalismului și a Iluminismului aduc noi puncte de vedere în problematica limbajului, ca o consecință firească a dezvoltării filozofiei moderne, în Franța și în Anglia. O influență covârșitoare au avut-o empirismul englez și raționalismul francez. Esența empirismului gravita în jurul ideii că problema gnoseologiei, cunoașterea umană este legată din impresiile percepute de simțuri și de operațiunile minții care abstractizează și generalizează. Filozofia raționalistă a lui Descartes se opune empirismului. Raționaliștii au cercetat specificul cunoașterii în adevărurile rațiunii umane, nu în impresiile simțurilor. Trei sunt direcțiile ce definesc profilul intelectual al acestor secole: empirismul englez, reprezentat de Fr. Bacon, J. Locke, raționalismul francez (Descartes, Gramaticienii de la Port - Royale) și poietica propusă de Giambattista Vico.

1. Filogeneza repetă ontogeneza: G. Vico. În calitate de filozof al culturii, G. Vico îl precede pe Herder și generația gânditorilor epocii romantice, anticipează întreaga filozofie idealistă. *Scienza nuova* este o teorie asupra originii limbajului, care pleacă de la premisa că filogeneza repetă ontogeneza. Trei sunt etapele lingvistice parcurse de-a lungul istoriei omenirii în filosofia lui Vico: limba zeilor, limba eroilor și limba oamenilor. Există cu privire la aceste trei limbi, două pasaje în *Iliada* lui Homer „din care se vede limpede că grecii erau de aceeași părere cu egiptenii [...]. Primul din aceste pasaje – nota Vico – este acela în care se povestește că Nestor a trăit trei vieți de oameni care vorbeau limbi diferite; așa încât Nestor trebuie să fi fost un caracter eroic în cronologia stabilită pentru cele trei limbi corespunzătoare celor trei vârste. Al doilea pasaj este acela în care Enea îi povestește lui Achile că oameni vorbitori în limbi diferite au început să locuiască în Ilion [...]. Acestui principiu prim îi adăugăm tradiția, întâlnită tot la egipteni, după care Theut sau Mercur al lor ar fi inventat legile și literele

¹ Giambattista Vico, *Știința nouă, Studiu introductiv*, trad. și indici de Nina Façon, București, pag. 256

Prima este „limba hieroglifică sau sacră”, acea limbă a zeilor, în planul concepției cosmologice și a poeziei, la nivel epistemologic. Această limbă hieroglifică ajunge, în cronologia stabilită de Vico, până la omenirea zugrăvită în poemele homerice. Din limba zeilor au supraviețuit la romani ca și la greci peste 30.000 de nume de zei, termeni ce alcătuiesc un bogat vocabular divin, ilustrând faptul că în mentalitatea primitivă greco-latină fiecare piatră, fiecare izvor sau pârâu, fiecare plantă, fiecare stâncă a devenit o zeitate: „poveștile despre zei ale latinilor și ale grecilor au trebuit să fie cu adevărat primele hieroglife, sau caractere sacre sau divine ale egiptenilor, în prima lor limbă, aceea a zeilor”.

Acest limbaj a fost, înainte de toate, unul mental „în epoca în care oamenii nu știau să se folosească de vorbire” (tempi mutoli): „pentru că în timpurile mute cuvântul vorbit nu apăruse încă, graiul s-a născut ca un limbaj mintal [...] acesta a existat înaintea vocalei, adică înaintea limbajului articulat”¹ *Ab initio*, omul a fost mut, a vorbit în manieră primitivă: „... toți oamenii fiind, la început muți, ei au vorbit mai întâi scriind. Pe de altă parte, cuvântul „caracterele” înseamnă „idei”, „forme”, „modele”, și este sigur că au existat mai întâi caracterele poetice și de-abia după aceea caracterele reprezentând sunete articulate”. Limba divină s-a caracterizat printr-un „ansamblu de acte religioase mute și rituri concrete”. Semnele, gesturile aveau legături naturale cu ideile respective. Limba zeilor s-a manifestat și prin elemente cu valoare alegorică sau simbolică ce caracterizau fiecare zeitate (Jupiter simboliza auspiciile, Junona căsnicia): fiind mute „la originile lor, cele dintâi națiuni păgâne au trebuit să se exprime prin gesturi sau prin obiecte care să aibă legături firești cu ideile lor”.

Giambattista Vico a ignorat, credem, un fapt esențial: omul primitiv nu era mut, ci emitea grupuri sonore încă din faza anterioară în ierarhia evoluției. O întrebare vine de la sine: în ce circumstanțe omul primitiv și-a abandonat emisiunile sonore pe care – conform teoriei lui Darwin – le-a moștenit de la maimuțele antropoide? Implică teoria evoluționismului existența unor astfel de distorsiuni? În fața ideii că la originile lor oamenii au fost muți, Vico însuși pare a ezita: „la originile lor oamenii erau muți” notează filozoful într-un context, iar mai târziu este de părere că primitivii „au emis sunetele vocalelor cântând”²

Și ce-a de-a doua limbă, a *eroilor*, era mută. Corespunzând vârstei eroilor aceasta a fost vorbită în simboluri, „asemănări mute”, care puteau fi: metafore, imagini, asemănări sau comparații. Toate acestea formează după apariția vorbirii articulate, întregul material al vorbirii poetice. Este limba „armelor (armoariilor)”, a vieții militare, fiind alcătuită „din medalii, monede, termini, borne”; vorbește posterității prin alegorii.

A treia limbă, aceea a *oamenilor* este o creație a masei, numită „epistolară”, deoarece era pusă în slujba relațiilor publice: „... limba aceasta corespunde cu vârsta oamenilor, cum erau numiți plebeii, la popoarele din vârsta eroică, pentru a fi deosebiți de eroii acestora”³. Limba oamenilor s-a bazat pe o convenție liber acceptată, fiind „un drept al popoarelor de a vorbi sau de a scrie în mod comun”. Limba și literatura - este de părere Vico – își au originea într-un „soi de autoritate pe care masa o exercită asupra lor, și aceasta explică denumirea de vulgare”. Este o limbă derivată care va utiliza „caractere la fel de vulgare [caracterele feniciene]”.

¹ Giambattista Vico, ... *op. cit.*... pag. 243

² Giambattista Vico, ... *op. cit.*... pag. 269

³ *ibidem.*... pag. 260

Întrebarea legitimă pe care lingvistul zilelor noastre și-o pune în acest punct este când au apărut cele trei tipuri de scriere?

Iată răspunsul lui Vico: „... cele trei feluri de scriere au apărut simultan”, cu deosebirea că limba zeilor „a fost aproape mută sau ușor articulată”, limba eroilor a fost „un amestec de limbaj mut și articulată”, iar limba oamenilor „în întregime articulată și foarte puțin mută”.

Teoria lui Vico referitoare la originea limbajului se înscrie în cadrul larg al unei filozofii, al istoriei care de la Herder la Hegel a găsit emuli redevabili. Iată, pe scurt, această concepție: parcurgând drumul de la vârsta de aur la aceea de umanitate, omul nu reușește să cunoască integral mediul înconjurător. Cele trei vârste pe care le străbate reprezintă semnele evoluției sale de la „cunoașterea fantastică”, prin imaginație, la cunoașterea reală, rațională. În desfășurarea istoriei umane, providența devine o legitate imanentă, principiu director al progresului, nu o voință care se manifestă din exterior. În esență, filozofia lui Vico s-a impus ca o teorie imanentistă, ce convertește sentimentul religios în conștiința demnității umane, conferită omului de însăși evoluția sa, de la stadiul de animalitate la acela de umanitate, de la cunoașterea intuitivă (care ignora cauzele) la cunoașterea rațională. Omul nu creează lumea dar creează istoria, ideea istorismului antropocentric reprezentând ineditul acestei gândiri înaintate. Etapele cunoașterii umane au înlesnit apariția poeziei și a limbajului articulată.

În ceea ce privește primele forme de limbaj sonor, Vico este de părere că omul a cunoscut la început, numai onomatopeea („la începuturile vorbirii poetice... se folosește onomatopeea”). Apariția limbajului este corelată cu caracterul emoțional al vieții spirituale a omului primitiv. Din onomatopee se formează interjecțiile, ca expresie a „pornirilor unor patimi violente” ce defineau manifestările primilor oameni. Toate celelalte părți de vorbire își revendică sorginea în structuri monosilabice. Așa de pildă: „cuvintele latine „pipulum” și „pipare” cu înțelesul de plângere și „a se plânge” își au geneza în interjecția de lamentare „pi”, „pi” [...] ... Asemenea interjecției, pronumele „sunt în toate limbile cuvinte monosilabice”¹. După substantive, pronume și articole s-au format celelalte „particule”, de tipul prepozițiilor. Paradigma verbelor a fost concepută tot ca un produs al formelor monosilabice reprezentate de imperative, de tipul: „es”, „fii”; „sta”, „stai”; „i”, „mergi”; „da”, „dă”. Pentru a susține această axiomă, Vico se sprijină pe limbajul copiilor care „rostesc nume, particule dar nu verbe” și stabilește că situația dată este comparabilă cu aceea a primilor oameni „ale căror coarde vocale erau foarte rigide și care nu auziseră încă nici un glas omenesc”.

Originea limbajului poetic se află în strânsă legătură cu evoluția omului. La început au existat „caractere divine și eroice” exprimate mai apoi „în graiuri comune... scrise cu caractere comune”. Axioma filozofului cu privire la sărăcia limbajului primilor oameni, datorată „naturii grosolane a minților”, ca și nevoia lăuntrică de exprimare constituie motivul intrinsec al nașterii lexicului poetic. Inversiunile s-au născut din greutatea de a introduce verbele în vorbire. Vico stabilește originea comună a limbii și a poeziei, dar această ipoteză nu este suficient argumentată pentru a putea convinge posteritatea. Ca lingvist a rămas asemenea lui Humboldt prea puțin popularizat de contemporanii săi. Contribuția la dezvoltarea metodei comparativ-istorice în lingvistică este inexistentă, și aceasta în ciuda faptului că în alte domenii (morală, mitologie, drept) a fost considerat un precursor al metodei.

În multe privințe, Vico l-a anticipat pe Wilhelm von Humboldt.

¹ Giambattista Vico, *op.cit*, pag. 266

2., „Cotitura antropologică”: Wilhelm von Humboldt.

Sub fascinația unui premiu oferit de Academia Prusacă, în 1769, acelui eseu care va răspunde întrebării dacă omul ar fi putut să elaboreze de unul singur limbajul, apare soluția lui Herder în lucrarea *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* (1772), premiată de Academie. Herder susține ipoteza că limbajul și gândirea au o origine comună și o evoluție paralelă, ce a urmat stadii succesive de creștere și maturizare. Dacă romantismul național german și-a lăsat amprenta asupra acestui adevărat fondator al umanismului european, nu trebuie să uităm faptul că prin formația sa intelectuală, Humboldt este un om ce aparține secolului luminilor. Problematika abordată în operele sale este consubstanțială filozofiei secolului al XVIII-lea: predilecția pentru științele umaniste, familiarizarea cu clasicii greci și latini, cu științele naturale, studiul originii limbilor și a limbajului s.a.m.d. Tatăl său orientează educația celor doi fii, Wilhelm, filozoful, și Alexander, geograful, spre un umanism deschis și progresist.

Opera lui Humboldt este cea mai elocventă expresie a principiului că adevărata cunoaștere este aceea care se bazează pe experiența directă. Gânditorul cunoștea practic, întregul material lingvistic de care dispuneau bibliotecile europene ale acelor vremuri. Tot din interior și-a însușit o serie de limbi diferite ca structură și origine. A aprofundat limbile clasice, sanscrita pe care o studiasse la Paris, în jurul vârstei de 30 de ani. A învățat limba bască (1800-1801), cu prilejul celor două sejururi pe care le-a făcut în Țara bascilor. Chineza, maghiara, japoneza, tătara, limba amerindiană, birmana completează portretul intelectual al acestui poliglot redutabil.

„Cotitura antropologică” pe care Humboldt o va produce nu se datorează numai faptului de a se fi aflat în posesia unui material lingvistic enorm, ci și contactelor personale pe care le stabilise cu reprezentanții celor mai diverse filologii, în timpul activității sale publice din Prusia (are o bogată experiență universitară; este fondatorul Universității din Berlin, care-i poartă numele; creează sistemul academic central european; este diplomat la Roma și Viena, ambasador al Prusiei, la Londra).

Cu mult timp înainte de a studia în Franța, Humboldt își construise o filozofie inedită pentru o nouă știință a omului. Această antropologie își propunea o abordare a ființei privită prin prisma dualității sale structurale: externă, cu referire la simțuri (văzul, auzul, configurația corpului și limbă) și internă (privitoare la pasiuni și imaginație). Într-o scrisoare adresată prietenului său, Wolf, Wilhelm von Humboldt nota următoarele: „... am găsit cheia cu care pot explora toate adâncimile universului: limba”. Revelația mărturisită a filozofului, acea „cotitură antropologică” constă în faptul că limba – departe de a aparține înfățișării exterioare, așa cum fusese clasată inițial – are un specific aparte, care poate fi definit doar printr-o abordare intrinsecă, internă a ființei umane. În absența limbii, omul ar fi lipsit atât de voință cât și de sentimente și de imaginație.

Humboldt este primul dintre filozofi pentru care limbajul ilustrează opera forței intelectual-creatoare. În acest sens, susține ideea existenței unei *energii primare* a limbajului, detașându-se de tradiția lui Aristotel și Giambattista Vico: „Limbajul însuși nu este o operă (Ergon), ci o activitate (Energeia) [...]. Faptul în sine de a califica limbile drept activitate a spiritului (Energeia) este o expresie perfect justă și adecvată, pentru că ființa spiritului este act și nu poate fi concepută decât ca atare”. Revelația pe care gânditorul o are este aceea a aspectului creativ infinit al limbii, atât sub raport gramatical cât și lexical, prin care resursele limitate ale vorbitorului pot fi amplificate și reîmprospătate. Este ideea novatoare ce va suscita mai târziu, interesul lingviștilor generativiști, care vor situa opera lui Humboldt la locul cuvenit.

Energieia este capacitatea creativă inerentă vorbitorului– ascultător, nu un produs al actului vorbirii sau al scrierii. Nu poate fi identificată nici cu instrumentele gramaticianului care propune o descriere lipsită de viață a limbii (Ergon). Este forma interioară a unui idiom, anterioară oricărei articulații. Din această energie primară derivă arta, mitologia, istoria, literatura. *Energieia* fundamentează orice organism viu, este principiul primar, indestructibil al oricărei ființe, o parte esențială a minții umane. Atunci când realizăm descrierea unei limbi, ceva din spiritul, din natura acesteia rămâne inexprimabil: „orice limbă–nota gânditorul– poartă în sine o dispoziție virtuală de a se preta uzurilor nu numai celor mai juste, ci și celor mai delicate și mai perfecte.”

Materialul pasiv pentru organizarea formală sau structura limbii – *innere Sprachform*- îl reprezintă sunetele. Acest *innere Sprachform* este structura semantică și gramaticală care cuprinde modelele și regulile impuse, materialul brut al vorbirii. Aparține - pe de o parte, structurii intelectuale a omului– iar pe de altă parte, reprezintă „identitatea formală” a unei limbi pe care o deosebește de celelalte. *Innere Sprachform* este principiul ordonator care guvernează structurile silabice, gramatica și vocabularul dintr-un idiom.

Întrebarea ce se cuvine este în ce constă totuși, diferența dintre om și animal, în viziunea lui Humboldt?

Există în ființa noastră o energie diferită de cea a animalelor, datorată facultății omului de a vorbi. Este o energie care se manifestă în vorbire, izbucnind în om „dumnezeiește de liber”. Această „energie lingvistică deosebește omul de celelalte organisme vii, ce rămân definibile în limitele energiilor primare. Prin limbajul articulat, energia noastră spirituală devine funcțională, definind, exteriorizând modul de a fi al omului”. Kant avea în vedere „imaginația poetică”, fără a corela într-un fel sau altul această stare a ființei cu limbajul: „Diferitele senzații de plăcut sau neplăcut se întemeiază nu atât pe însușirea lucrurilor exterioare, care le provoacă, cât pe sentimentul de plăcere sau neplăcere trezit de acestea, propriu fiecărui om”, nota filozoful. Pentru prima dată, această „imaginație poetică” își află fundamentul său firesc, în limbaj, prin opera lui Humboldt: „Orice mod al percepției subiective a obiectelor trece cu necesitate în constituirea și folosirea limbii”.

Deși antum nu a fost publicată nici una din operele sale, Alexander von Humboldt, fratele lingvistului, se îngrijește de editarea celui mai important studiu: *Introducere în limba kawii de pe insula Java* (cu subtitlul *Despre multiplicitatea construcțiilor lingvistice și despre influența lor asupra omeneirii*).

Volumul condensează principiile teoriei lingvistice humboldtiene și devine una dintre cele mai importante scrieri din istoria lingvisticii occidentale. Introducând conceptul de „diversitate” ca un element corelativ al principiului de „individualitate”, situat la baza activității umane, Humboldt concepe limba ca pe un factor al „individualității”: caracterul de „energiea”, nu de produs finit sau de „ergon” rămâne fundamental.

Datorită faptului că stăpâna un număr foarte mare de limbi, este preocupat de descrierea *organismului* limbilor pe care îl numește *Organismus* în limba germană, iar în franceză *organisme și structure*. Intenția este de a propune o clasificare tipologică, având în vedere structura limbii.

Filozoful prusac are intuiția că fiecare idiom se definește printr-o individualitate proprie, prin trăsături specifice. Meditează și asupra diversității lingvistice. Intenția este de a înțelege acel principiu de coeziune profundă care stă la baza tuturor limbilor (energiea). Încearcă să studieze aptitudinea pentru limbaj a minții omenești, pe calea observației empirice și a reflecției critice, conștient fiind că oricât am analiza o limbă, ceva din natura ei nu poate fi exprimat. Asupra acestui punct, lingviștii de azi, „care îi datorează

în parte, lui Humboldt teoriile lor ar trebui să se aplece cu mai multă atenție”(cf.Robins).

Nici studiul manierelor variate în care popoarele realizează sarcina ce le-a încredințat-o tradiția (aceea de a crea limbajul) nu a rămas fără o abordare serioasă. Chiar dacă pentru lingvistică nu prezintă interes, studiul fascinează prin modul în care limbajul reprezintă forța spirituală a omului. Filozoful enunță în mod explicit scopul cercetării sale: intenția de a scoate în relief relația existentă între dimensiunea limbilor și divizarea popoarelor, pe de o parte, și forța spirituală a limbajului, pe de altă parte: „structura și spiritul unei limbi date se limpezesc mai bine atunci când structura particulară e confruntată cu diversitatea limbilor posibile și atunci când spiritul s-a măsurat cu universalitatea limbajului”.

„Cotitura antropologică” humboldtiană este ilustrată și prin convingerea că totul în ființa umană ține de forța sa interioară: sensibilitatea, pasiunile, ideile dar mai cu seamă, limbajul. Omul și limbajul s-au dezvoltat deodată. La Humboldt întâlnim pentru prima dată ideea îmbinării între limbile particulare și limbaj, ca fenomen general: „Căci acest studiu trebuie să cerceteze și să lege toate firele sistemului, având în vedere că printre acestea există unele care se întind, ca să zicem așa, orizontal prin toate părțile asemănătoare ale limbilor și altele ca să zicem așa, verticale prin părțile diferite pentru fiecare limbă. Primele sunt comandate de nevoi și posibilități lingvistice identice în toate națiunile, celelalte de individualitatea fiecărei națiuni. Numai acest dublu aspect permite să se evalueze diversitatea de limbaj pe care și-a creat-o speța umană și consecvența cu sine a spiritului pe care o dovedește fiecare popor în această creație”¹.

Limbajul s-a născut odată cu omul. Este profund ancorat în evoluția spirituală a omenirii, pe care o însoțește în fiecare etapă a progresului ei. Izvorăște din adâncul omenirii, iar faptul nu-i interzice gânditorului să-l considere operă propriu-zisă, „ființă organică”. Misterul limbajului este o autoenergie ce se dezvăluie treptat minții noastre, este „emanație spontană a spiritului”. Nu se impune ca operă a națiunilor, ci ca un dar dobândit prin legile interne de evoluție a acestora: „limbajul izvorăște din sine însuși, își guvernează el însuși activitatea, beneficiind de o libertate divină, iar limbile sunt legate și dependente de națiunile cărora le aparțin”.

Deși consideră că aptitudinea pentru limbaj este universală, Humboldt urmează filozofia lui Herder atunci când susține că individualitatea fiecărei limbi este o prioritate specifică nației sau grupului care o vorbește. Așa cum s-a mai spus, nu putem neglija faptul că în acest punct al dizertației gânditorului prusac un rol însemnat l-au avut tendințele naționaliste ale secolului al XIX-lea, fundamentate pe identificarea lingvistică.

Limbajul a urmat procesul de evoluție a omului, dezvoltându-se concomitent cu entuziasmul, libertatea și puterea spirituală a acestuia. În esența sa, este opera puterii de creație a intelectului și creatorul gândirii. O limbă aflată în circulație este întotdeauna produsul trecutului ei. Limba și gândirea unui popor sunt inseparabile. Cuvintele unei limbi nu sunt simple nume, etichetări, ci semnificații care includ obiectul denumit într-o categorie distinctă de gândire. Și în acest punct resimțim influența pe care Herder (gândirea și limba au cunoscut o evoluție paralelă) a avut-o asupra gândirii lui Humboldt: „graiul unui popor este sufletul său, iar sufletului unui popor este graiul său”. Creația limbajului este o necesitate înnăscută a omului. Este condiția *sine qua non* a dobândirii conștiinței de sine și a evoluției spirituale a umanității și constituie o dublă

¹ Wilhelm von Humboldt, *Fragmente lingvistice*, apud. **Semiotică și filozofie**, studiu introductiv de Alexandru Boboc, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1998, pag. 36

necesitate: una externă, dictată de dezvoltarea relațiilor interumane și una internă, derivată din însăși natura omului. Funcția de comunicare este un fapt secundar. Ceea ce primează în relația om – limbaj este posibilitatea celui dintâi de a se exprima pe sine însuși. Sistemul limbii este unul deschis inovațiilor, rămânând o eternă „opera aperta”.

Întreaga existență a omului este legată de *angajarea lui socială*. Relațiile cu ceilalți și *comunicarea* prin limbă sunt dictate de nevoia de ajutor. Condiția ca procesul comunicării să aibă loc este să se folosească același cod lingvistic, pentru ca ființa dinafară să-l poată înțelege. Limbajul articulat „se smulge din piept – nota Humboldt – pentru a trezi într-un alt individ un răsunset ce se întoarce la urechi”.

Structura limbii se află într-o interdependență absolută cu particularitatea spirituală a unui popor. Este suficient să cunoaștem limba pentru ca *dominanta nației* să poată fi dedusă din aceasta. Dacă de pildă, un vorbitor datorează altor limbi gradul său de cultură, iar apoi ajunge să studieze un idiom „mai puțin perfect”, acesta ar putea produce efecte străine de natura propriei limbi „în sensul că el face să intre în ea un sens, un spirit cu totul diferit de cel pe care e obișnuită să-l pună acolo națiunea”¹ căreia vorbitorul îi aparține. Acest „element nou”, străin de specificul național devine „imposibil de exprimat” în și prin limba aceluia popor. Limba este spiritul unei nații, iar aceasta este limba însăși: „... fiecare limbă trasează în jurul națiunii căreia îi aparține un cerc din care nu se poate ieși decât în măsura în care se intră în același timp în cercul altei limbi”.

În viziunea lui Humboldt *diferența dintre limbi* se datorează deosebirilor dintre forța spirituală a popoarelor. Este un alt principiu de explicare a fenomenului lingvistic: „structura și spiritul unei limbi date se limpezesc mai bine atunci când structura particulară e confruntată cu diversitatea limbilor posibile și atunci când spiritul s-a măsurat cu universalitatea limbajului. Numai acest dublu studiu îngăduie să abordeze serios problema clasificării”.

Filosoful nu deosebește limbile în funcție de timbru sau de semnele pe care acestea le folosesc, ci după un criteriu extrinsec, acela al diversității de fenomene ale universului (Weltansicht). Trei sunt planurile care vin să justifice *relativitatea lingvistică: istoric, universal, individual*.

Humboldt este adeptul tezei curențe a *decadenței limbilor*: perfecțiunea unui idiom este maximă la origine. Intervenția omului corupe această puritate. Fiecare limbă tinde spre o perfecțiune interioară, ca expresie firească a spiritului individual și al nației. Limba sanscrită este unul dintre exemplele la modă, în epocă, în ceea ce privește perfecțiunea structurii flexionare, fiind și cea mai veche. Rădăcinile acesteia sunt monosilabice. Este un dat natural, consideră filosoful, ca fiecare concept să se exprime printr-o silabă, axiomă ce pare să continue ipoteza originii monosilabice a limbilor, susținută de G. Vico. Geneza unei limbi care înseamnă și forța creatoare a acesteia este secondată de etapa decadenței.

Limbile romanice, dezvoltate din latina populară erau cele mai fonologizate, spre deosebire de latina literară, care era o limbă flexibilă. Observăm că Humboldt este adeptul tipologiei tripartite a limbii: izolantă, aglutinantă și flexionară. A urmărit evoluția limbilor de la simpla referire la obiecte, prin aglutinarea elementelor auxiliare purtătoare de sens, la adevărata flexiune, așa cum s-a produs în latină, greacă și sanscrită. Preferința pentru limbile flexionare care implică modificări fie în rădăcina cuvântului, fie la nivelul afixelor ilustrează, în fapt, o pledoarie pentru unitatea formală a cuvântului.

¹ Wilhelm von Humboldt, *Fragmente lingvistice...* pag. 37

European cultivat, Humboldt a fost preocupat de probleme științifice și filozofice de o mare profunzime și originalitate. Pe bună dreptate, posteritatea și-a pus următoarea întrebare: ”dacă stilul lui ar fi fost mai limpede, ideile mai bine prelucrate și exemplificate, și dacă multe lucrări ar fi fost mai bine cunoscute și mai larg difuzate, oare nu i s-ar fi acordat o poziție comparabilă cu cea a lui Saussure, ca unul din fondatorii lingvisticii moderne?”¹

Iată comparativ, câteva dintre demersurile în care s-a angajat gândirea celor doi lingviști.

Prin axioma că diversitatea limbilor ilustrează diversitatea mentalităților („cotitura antropologică”) iar superioritatea structurală a unei limbi dovedește superioritatea unei mentalități, a unei rase, Humboldt a pus bazele antropologiei comparate, rămânând captiv – după o afirmație a lui Rene Gerard – între „nostalgia după unitatea spiritului și diversitatea limbilor”. Prin *Cursul de lingvistică generală*, F. de Saussure transformă radical știința limbajului, restaurând și consolidând natura semnului lingvistic. Saussure înnoiește gramatica comparată a limbilor indo-europene având o influență profundă asupra întregii evoluții ulterioare, în timp ce Humboldt rămâne un precursor, ”omul introducerilor”, fără ca teoria și conceptele lui lingvistice să fie consacrate. Savantul genovez își trasează cu multă siguranță liniile gândirii sale: gramatică antică, filologie, lingvistică științifică etc. se succed ca într-un palimpsest, lucid delimitate, pe când filosofia humboldtiană a limbajului este exprimată în stilul cel mai abstrus (Jerpersen), ajungând uneori la obscuritate.

Doctrina saussuriană se bazează pe o serie de structuri dihotomice: opoziția dintre *instituțiile sociale* și *semiologie*, dintre *semiologie* și *limbaj*, acesta fiind conceput ca totalitate (filozofică, sociologică, psihologică etc.). Există apoi opoziția dintre *limbă* și *limbaj*, dintre *limbă ca sistem* și *vorbire ca fapt individual* și nu în cele din urmă, dihotomia dintre grupările asociative *in absentia* (clase de unități disponibile în memorie) care constituie *planul paradigmatic*-și cele *in praesentia* în lanț, ce alcătuiesc *axa sintagmatică*.

Și Humboldt a folosit metoda polarității structurale a limbajului, considerând că acesta ar fi, simultan, produs individual și social, formă și conținut, obiect și instrument, sistem stabil și proces evolutiv, fapt obiectiv și realitate subiectivă. Învățăutul prusac scria: „cuvântul este un sunet articulat semnificând un concept”. La o lectură de suprafață, lingvistul neavizat ar putea crede că Saussure însuși se află *in nuce*, în opera gânditorului de la Berlin. Numai că, departe ca această idee să fi fost formulată de Humboldt, accepțiunea cuvântului ca sunet ce semnifică un concept este o veche formulă care a fost dezvoltată de scolastica medievală. Așa cum s-a mai spus, posteritatea datorează o analiză istorică obiectivă a operei lingvistice a lui Humboldt, spre a pune în lumină atât specificul controversatului secol al – XVIII- lea cât și influențele datorate romantismului german sau contribuția inedită adusă lingvisticii secolului al XIX- lea.

Bibliografie

Robins, R.H., *Scurtă istorie a lingvisticii*, trad. Dana Ligia Ilin, Polirom, Iași, 2003
Vico Giambattista, *Știința nouă, Studiu introductiv*, trad. și indici de Nina Façon, București, pag. 256. *Semiotică și filozofie*, studiu introductiv de Alexandru Boboc, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1998

¹ R. H. Robins, *op. cit.*,pag.197